

Grad Jablje

EŠD 9200

kraj Loka pri Mengšu

časovna opredelitev prva polovica 15. stoletja, 17., 18. stoletje

čas obnove 2000–2004

Grad Jablje je postavljen na skrbno izbrani lokaciji, nad izvirom potoka na robu skalnatega pobočja. Pozidan naj bi bil leta 1530, v pisnih virih pa se prvič omenja že leta 1268. Ima srednjeveško zasnovo, sedanja arhitektura pa ohranja renesančni karakter. Zadnje večje predelave je grad doživel po potresu leta 1895. V svojih temeljnih potezah je to štiriraktna, delno podkletena, enonadstropna stavba s podstrešno poletažo. Stanovanjski trakti obdajajo notranje pravokotno arkadno dvorišče. Na južni strani se k zasnovi prislanjata poligonalna stolpa, manjši jugozahodni in večji jugovzhodni. Grad je imel prvotno vogalni stolp še na severozahodnem vogalu, vendar so ga podrli v času pozidave novega severnega trakta. V osi južne fasade je preprost renesančni portal, nad katerim je bil nekoč grb Lambergov,

Pogled na vzhodno fasado pred obnovo.

prvih lastnikov. Večina oken je oblikovanih baročno, nekaj so jih v zadnjih desetletjih predelali. V pritličju, na južni, vzhodni in zahodni fasadi se je ohranilo še nekaj poznogotskih, na ajdovo zrno prireznih kamnitih okenskih okvirjev. Na južni, vzhodni in zahodni fasadi so ohranjene lijakasto v steno vrezane renesančne strelice, ki govorijo o obrambnem značaju gradu. Nekdanji obrambni jarek je zasut. Okna na severnem traktu so slogovno neopredeljiva. Štirioglate line v podstrešni poletaži na vseh traktih, razen na sekundarno prizidanem severnem, so poznogotsko oblikovane. Podoba gradu pred zadnjo prenovu je bila rezultat barokizacije, posegov v devetnajstem stoletju in nekvalitetnih prezidav druge polovice dvajsetega stoletja. Arkadno dvorišče so pozidali na začetku 17. stoletja, na kar ka-

žejo renesančni proporci in križno obokani hodniki. Po potresu leta 1895 so nekatere kamnite stebričke v nadstropju arkadnega hodnika zamenjali z litoželeznimi. Prostori v pritličju so večinoma obokani, v nadstropju so bili leseni ometani stropi s skromnim baročnim dekorativnim štukaturnim okrasjem. Pod baročnimi ometanimi stropi je bil v južnem in zahodnem traktu odkrit renesančni leseni strop. V nadstropje vodi baročno dvoramno, z lesenimi balustradami opremljeno stopnišče.

Slavnostno jedilnico v nadstropju jugovzhodnega stolpa je poslikal baročni freskant France Jelovšek leta 1745. Nekaj poslikave, predvsem v okenskih ostenjih, je ohranjene tudi v drugih sobah, vendar je slabše kvalitete in gre verjetno za delo Jelovškove delavnice. V sobah v nadstropju se je ohranil intarzijski baročni parket.

Grad je imel bogato opremo, ki se žal ni ohranila. Pred drugo svetovno vojno sta opremljeni grad videla in opisala umetnostna zgodovinarja dr. France Stele in Stane Mikuž. Ohranilo se je tudi

Pogled na vzhodno fasado po obnovi.

nekaj njune slikovne dokumentacije (Stopar, 1997). Od grajske opreme so se ohranile samo slikane tapete, ki so dekorativno dopolnjevale podobo sob v prvem nadstropju. Slikane tapete je po drugi svetovni vojni spomeniška služba dala v hrambo Narodnemu muzeju. Tiste iz slavnostne jedilnice so bile restavrirane in maja 2006 vrnjene na svoje izvorno mesto v gradu, kjer skupaj s poslikavo zaočkružujejo baročno podobo slavnostne jedilnice.

Pomožne gospodarske stavbe, drvarnica, ledenica, kolarska delavnica in prostor za kočije, ki so bile nanizane na notranji strani grajskega obzidja, se niso ohranile.

Do gradu je iz Loke pri Mengšu vodil kostanjev dvoramni drevoed. Pešpot čez mostiček in po kamnitih stopnicah pa je imela v zgornjem delu kovano pergolo, zasajeno z glicinijo. Grad so nekoč obdajali bogati parkovni nasadi, ohranili so se grajski ribnik v bližini gradu, kamnit vodnjak in posamezni kosi kamnite ograje iz nekdanjega parternega baročnega parka, ki je bil umeščen pod gradom.

Na spodnjem delu nekdanje grajske posesti sta se ohranila oba grajska hleva in kozolec toplar.

Leta 1999 se je začela dolga leta načrtovana prenova in oživitev gradu Jablje in prostora pod gradom, kjer je bil nekoč gospodarski del grajske posesti.

Prizadevanja, da se gradu poišče ustrežnejša namembnost, kot so stanovanja za delavce posestva ali skladišče za semenska žita, so potekala vsa leta po drugi svetovni vojni.

V letih od 1981 do 1997 je bilo opravljenih nekaj najnujnejših vzdrževalnih del. Delno so bili obnovljeni dimniki in streha. Jugozahodni stolp je bil na podstrehi statično ojačen in restavratorji so delno zaščitili Jelovškove freske v slavnostni jedilnici v nadstropju.

Leta 1997 je bilo po izselitvi zadnjih stanovalcev, beguncev iz republik nekdanje Jugoslavije, mogoče začeti intenzivne prizadevati si za obnovo gradu. Tega leta je Občina Mengeš v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije – OE Kranj (v nadaljevanju Zavod) prvič kandidirala na javnem razpisu za zbiranje predlogov za financiranje, sofinanciranje ali subvencioniranje kulturnih programov in projektov, ki jih bo v letu 1998 financirala Republika Slovenija iz dela proračuna, namenjenega za kulturo.

Grad Jablje se je leta 1998 tudi uspešno uvrstil v Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe RS v kulturi – kulturni tolar (Uradni list RS št. 24/98). Izvedeno je bilo pravno varovanje gradu, najprej s sprejetjem občinskega Odloka o razglasitvi gradu Jablje z neposredno okolico za kulturni spomenik na predlog Zavoda (II. II. 1998), v letu 1999 pa je bil na predlog Zavoda sprejet Odlok o razglasitvi območja in gradu Jablje za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS št. 81/99).

Ker je občina Mengeš želela v gradu Jablje urediti prostore za potrebe občine, si je prizadevala, da grad za simbolično ceno odkupi od Kmetijsko poskusnega centra Jable (v nadaljevanju KPC Jable) in da se lastništvo prenese na občino Mengeš. V pripravi je bil tudi program za oživitev gradu Jablje. Največja težava pri oblikova-

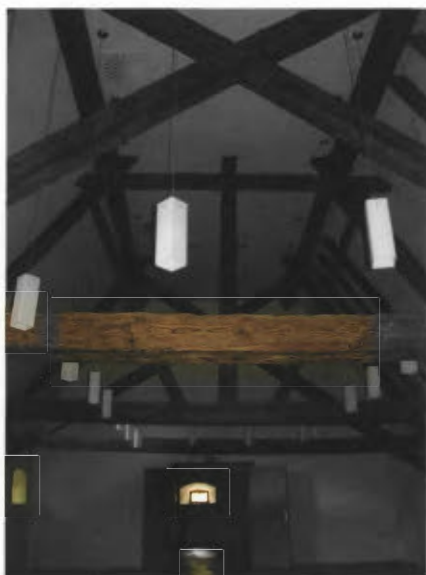

Vhodni portal.

.....

nju ustreznega programa je bil uničen prostor pod gradom, kjer so bili nekoč grajski hlevi, park z oranžerijo, kozolec toplar in grajski drevored ter seveda iskanje primerne dejavnosti za grad. Obnova takega obsega zahteva tudi velika finančna sredstva in pridobitev teh je bil drugi veliki problem, s katerim smo se srečali. Občina Mengeš je za obnovo poskušala pridobiti različne sofinancerje, vendar grad z neustrezno dejavnostjo pod gradom ni bil zanimiv za zunanje sofinancerje in bodoče uporabnike.

Avgusta 1999 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na Zavod izdalo vlogo za preureditev grajskih hlevov za potrebe novega Centra za razvoj kmetijstva in podeželja (v nadaljevanju Center), v katerega naj bi se preoblikoval KPC Jable. S tem

Strešna konstrukcija južnega trakta.

preoblikovanjem se je odprla nova možnost za revitalizacijo celote. Želja stroke je bila, da se k revitalizaciji pristopi celostno, z vključitvijo spodnjega dela nekdanje grajske posesti. Izdelana je bila programska zasnova o izrabi celotnega varovanega območja Jablje, ki vključuje grad Jablje, parkovne površine ter vse objekte sedanjega Centra s pripadajočimi kmetijskimi in drugimi površinami. Programska idejna zamisel je naletela na ugoden odmev in v letu 1999 je stekla vrsta aktivnosti za realizacijo projekta.

V letih 1998 in 1999 so bile narejene arhitekturne izmere gradu in nekdanjih grajskih hlevov ter osnovne sondažne raziskave gradu. Na podlagi usklajevanja potreb Centra z možnostmi, ki jih grad Jablje kot kulturni spomenik ponuja bodočemu uporabniku, je bil izdelan preliminarni konservatorski program z izoblikovanimi kulturnovars-tvenimi pogoji. Na podlagi preliminarnega konservatorskega programa in programske zasnove Centra smo v projektivnem biroju Gea Consult pripravili idejno zasnovo za celotno območje gradu Jablje. Osnovno vodilo pri oblikovanju idejne zasnove je bilo ohraniti kvaliteto grajsko arhitekturo in obnoviti izvorno podobo spodnjega dela grajske posesti. Podoba grajske celote je sedaj motena zaradi novejših hlevov in prizidkov, ki so nastali po letu 1960 za potrebe KPC Jable.

Idejna zasnova predvideva še rekonstrukcijo nekdanjega parternega parka in oranžerije ter obnovo nekdanjih grajskih hlevov. Poleg varovanja obstoječih kulturnih spomenikov smo poskušali v prostor čim manj moteče umestiti objekte, ki jih za opravljanje svoje dejavnosti potrebuje Center. Nekaj objektov, postavljenih po letu 1960, bo tako prestavljenih na ne izpostavljeno mesto. Nove objekte, kot sta večnamenska dvorana in parkirišče ob gradu, smo prav tako umestili na vedutno čim manj izpostavljeno mesto. Večnamenska dvorana je tako vkopana v hrib na severni strani gradu. Vhod v dvorano je na mestu, kjer so bili nekoč pomožni grajski gospodarski objekti (ledenica in kolarska delavnica), in je oblikovan kot njihova rekonstrukcija. Parkirišče za občasno uporabo je umeščeno za grajsko obzidje na zahodni strani.

Srčika zasnovane in že delno izpeljane preнове je grad kot nekdanji fevdalni sedež. Tlorisna arhitekturna zasnova gradu je zelo primerna za poslovno in konferenčno dejavnost, tako da smo lahko brez večjih posegov, ki bi degradirali grajsko arhitekturo, v gradu zagotovili sodobne poslovne prostore.

Ključno poglavje konstruktivne preнове gradu so predstavljali leseni renesančni stropovi nad nadstropjem. Ob prvem splošnem pregledu gradu so bili vsi stropovi nad nadstropjem videti kot ravni ometani stropovi na leseni podkonstrukciji. Sondiranje teh stropov pa je pokazalo, da so nad njimi v južnem in zahodnem traktu skriti leseni tramovni renesančni stropovi. Očitno je bilo, da so ob prenovi objekta v baroku ocenili, da so ti stropovi zaradi poddimenzioniranosti in preobremenitve tlakov podstrešja že tako povešeni, da estetsko niso več primerni, zato so jih s spodnje strani prekrili z novimi baročnimi stropovi. Odločili smo se, da so za stavbno zgodovino gradu leseni renesančni stropovi tako pomembni, da jih je nujno ohraniti in prezentirati. Ker so bili za konstrukcijsko rabo neprimerni, smo jih konservirali ter obesili na novo nosilno jekleno konstrukcijo, ki služi kot nosilni element za tlake mansarde in tudi kot protipotresna zavetrovalna horizontalna opna celotnega objekta. Uporabili smo jeklene nosilne profile HEA različnih dimenzij in razmikov glede na razpore prostorov ter jih varili s povezovalnimi profili v prečni smeri. Diagonalno smo jih zavetrovali z jeklenimi palicami, na zidnih ležiščih pa sidrali tako, da so povezali tudi zidove.

Hkrati smo ob prenovi zagotovili uporabnikom objekta vse sodobne bivalne pogoje. Pri tem smo poskrbeli, da sodobni tehnološki sklopi instalacij niso vidni in moteči. Objekt je v celoti ogrevan s talnim gretjem, konferenčne dvorane mansarde in sanitarije imajo urejeno prezračevanje. Objekt ima poleg sodobnih elektroinstalacij vgrajeno telefonsko in računalniško omrežje, požarno alarmiranje in protivlomno varovanje z videonadzorom. Večina teh instalacij je speljana po nekdanjih opuščeni dimničnih tuljavah, tako da smo kar najbolj zmanjšali destruktivne posege v originalno substanco. Stavbno pohištvo in lesene tlake smo deloma restavrirali, deloma pa zaradi dotrajanosti ali okuženosti z lesno gobo nadomestili z novimi. Vsaka okna in vrata v pritličju so v celoti nova in narejena po analogijah. Vrata v nadstropju so restavrirana. V mansardi, ki prvotno ni bila izkoriščena, smo uporabili sodobne materiale in sodobna vrata. Povsem nove elemente, ki so bili neobhodni za ustrezno

funkcioniranje objekta, kot so zasteklitev nadstropnih arkad, osebno dvigalo za invalide ali svetila, smo oblikovali povsem enostavno, iz sodobnih materialov, tako da so jasno ločljivi od originalne substance gradu in kar se da nevtralni. Vsi kamniti elementi na gradu so bili restavrirani. Na podlagi ohranjenih grafičnih predlog in materialnih dokazov smo se odločili za rekonstrukcijo erkerjev vzhodne fasade, ki so bili odstranjeni po potresu ob koncu 19. stoletja.

Prva faza del, obnova gradu in ožje okolice, je bila končana s pridobitvijo uporabnega dovoljenja v maju 2004. Zaradi sprememb

Slavnostna jedilnica z Jelovškovimi poslikavami in slikanimi tapetami.

programa dela na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano se po končani obnovi Center za razvoj kmetijstva in podeželja Jablje ni preselil v grad. Tako smo dve leti iskali novega primerne uporabnika gradu. Interes in izjemno voljo je pokazalo Ministrstvo za zunanje zadeve, ki je potrebovalo nove prostore za Center za evropsko prihodnost. Celovito prenavo, ki je bila uspešno končana tudi z oblikovanjem nove in grajskemu ambientu primerne notranje opreme, smo zaokrožili z odprtjem Centra za evropsko prihodnost v maju 2006.

ALEŠ HAFNER IN DAMJANA PEČNIK

fotografije: stran 114, 116, 117 ALEŠ HAFNER,

stran 115 IGOR SAPAČ, stran 119 TINE BENEDIK

Literatura

STELE, FRANCE. *Politični okraj Kamnik : topografski opis*, Umetnostni spomeniki Slovenije, 1, Ljubljana 1929, str. 439–448.

STOPAR, IVAN. *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, Gorenjska I–III*, Ljubljana 1977.

STOPAR, IVAN. *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, Gorenjska I. Gorenjska, območje Kamnika in Kamniške Bistrice*, Ljubljana 1977.